

אתר דעת - מכללת הרצוג

סימפוזיון מערכת "המעין"

דמותו של רב בישראל

ד"ר מרדכי ברויאר

מבחינת הנושא שלנו הייתי מגדיר את "חוג המעין" כקבוצת אנשים אשר במושג "שלטון התורה" השורר בניהם נותנים מקום אינטגרלי לחכמי התורה. סבורני שאין אנחנו מוכנים לדון במושג "שלטון התורה" כדבר הנטול כל התחייבות אישית, הוזה אומר התחייבות כלפי אישים. מצד שני — הנכונות והרגשת החובה לביקורת. הרי לך חוג אנשים שאמונת חכמים מחייבת אותם כבקדמת דנא, אלא שאין הוא מוכן לקבל את הסיסמה "אמונת-חכמים" כתירוץ, כיסוי וגיבוי סתמי וטר-טאלי לכל פגם ולכל תמיהה ולכל עיוות הנראים לו בחיי התורה הציבוריים בארץ. מכל מקום שלטון התורה מותנה בקיומם ובהנהגתם של חכמי התורה. לפיכך הדילמה שלנו קשה יותר מאשר הדילמה של אחרים, אשר אמנם שותפים לנו בהעלאת המטרה והאמת האמונתית של שלטון התורה, אבל מסוייגים לגבי התוכן הממשי של "וחכמיה", "ורבניה".

הרב משה מונק ז"ל

אני רוצה לעמוד על הנושא איך מחנכים רבנים, ולא: איך עושים את הרבנים בלתי-תלויים. סמינר לרבנים — לא. סמינר לרבנים, במידה שיש נסיון, מגדל על פי רוב עמי-ארצות, והוא לא יכול לבוא במקום ישיבה. מסיבות ענייניות וגם ציבוריות לא נראה לי הדבר הזה. ב"ה יש היום רבנים צעירים מוצלחים ביותר, בעלי השפעה גדולה מאד, בקרית שמונה, במגדל העמק ובעוד מקומות, גם בתל-אביב. הם גדלו בישיבות ויש להם היכולת הגדולה מאד להשפיע. אלא שהם מעטים מאד. ואני חושב שאם סמינר לרבנים — לא, הרי הכשרה לרבנים, נוסף על הישיבה — כן. אפרש את דברי. הרי לפניכם רשימה של תפקידים שלדעתי רבנים חייבים היו לעסוק בהם, ובכוח הכשרתם בישיבה בלבד אינם מסוגלים לכך. הדבר הראשון הוא לפסוק הלכות. זה בעצם מה שלומדים בישיבה, אבל רק בעצם, כיון שההלכות שהפוסק נדרש להן היום אינן רק בתחום של תרנגולת ולא רק איסור בורר בשבת, אלא עניינים הנובעים מבעיות של חברה ומבעיות טכניות. קשה מאד להגיד שרב מסוגל היום להתמצא בבעיות כאלה ללא הכנה והכשרה מרובה ביותר בתחומים רבים מאד. פה בארץ קרה דבר שקשה למצוא

אתר דעת - מכללת הרצוג

לו תקדים במקום אחר: תפקיד הרב הופרד מתפקיד הדיין, האחד מתמחה רק בבעיות גיטין, קצת גירות, והאחר עוסק בהלכות אחרות. פה יש בעיה עצומה של הבנה טכנית והבנה חברתית והתמצאות בבעיות לכלליות, ענייני מניית וריבית, ועוד ועוד. התפקיד השני של הרב הוא להיות נואם, והיום התפקיד הוא לנאום לפני ציבור רחב ומגוון מאד.

שלישית: רב חייב להיות מארגן, מארגן ענייני כשרות — ואנחנו יודעים כמה קשים ועלובים הדברים האלה — מארגן עניינים של שבת בבתי החולים ובעיות מסוג זה שהן קשות ביותר, כגון ענין ניתוחי מתים. רביעית: רב חייב להיות מסוגל להפעיל השפעה אישית על אנשים. לשם כך עליו לדעת, איך לקיים מגע עם בני אדם, כשהם זקוקים לו, בשעת שמחה כבשעת צרה; איך זכולים להציע ייעוץ ושרותו בענייני פרט ובענייני כלל, למען הסדר שלום בית וכו'. דרך יצירת קשרים אישיים גם יגיע הרב להשפעה בכיוון קיום מצוות. ויש לדעת, איך לדבר עם חפשי משכיל, מה נקודות התורפה שלו, ואיך ניתן אולי לשכנעו. חמישית: הרב חייב להיות מסוגל להיות מורה, לתת שעורים גם בבתי ספר דתיים וגם בבתי ספר חפשיים.

לדעתי, צריך הרב היום לעבור הכשרה בתר-ישיבתית, או אפילו תוך לימודיו בישיבה. בארצות הברית אין שום קושי שבחור הלומד בישיבת ר' חיים ברלין, למשל, לומד בערב בקולג'. אני לא חושב שיבולע שום דבר אם ימצאו ישיבות אשר יאפשרו למי שמתכוון לרבנות — לא ללכת לאוניברסיטה, גם זה לא אסון, אלא ללכת למקום אשר שם יקבל הכשרה בסיסית.

מה הם התחומים של ההכשרה הבסיסית? קודם כל, ידיעה בתנ"ך, באגדה ובספרות המחשבה, דבר שחסר מאד בישיבות. אי אפשר להבין כלל וכלל מה קרה עם התנ"ך, ואם מסתמכים על דברי רש"י על המאמר "מנעו בניכם מן ההגיון" — אני אומר: אל תדע יותר תנ"ך מרש"י. שנית: הבנה מסוימת בפסיכולוגיה. שלישית: הבנה בדרכי המחקר החדש ובפרט במגבלות המדע. רב השומע את המלה מדע, והוא אינו איש מדע ואינו במגע עם אנשי מדע, נרתע לאחור ארבע מאות פרסה ואינו יודע כלל וכלל איך לעמוד לפני אה ומוכן להסתגר מפניו. חייב הרב להכיר איפוא גבולות המדע ואי תלותה על תחום האמונה. נוסף על כך נחוצה ידיעה מסוימת באדמיניסטרציה. ועוד: ידיעה בספרות הנוער והספרות המודרנית, שהרי הם הכוחות המשפיעים על הנוער של היום, מרקוזה ואחרים. דבר נוסף: ידיעת הזרמים הרוחניים בארץ ובגולה, ודבר אחרון: ידיעת אמנות הדיבור והכתיבה.

הרב רמאל קצנלנבויגן ז"ל

הישיבות הן באמת הדבר הכי יקר אצלנו, זה נכון. אבל בזמן האחרון נפל איזה דבר שגרים למצב שאנו דנים בו. תמיד היתה בישראל מסגרת של רבנות. לא כל ראשי הישיבות בחוצה לארץ היו רבנים, להפך — הרב התנה תנאי בכתב הרבנות שלו שהוא יסדר ישיבה בעירו. רב היה צריך להיות ראש ישיבה, אבל ראש ישיבה בלי להיות רב, זה לא תפס מקום. לרב יש מסגרת, מסגרת של השולחן ערוך, הוא מוכרח להתחשב במוסקים מהדור הראשון. ראש הישיבה שאינו רב אומר פשט'ל, פלפולא דאורייתא יפה מאד, אבל אם זה לא נוגע להלכה הוא יכול אפילו לחלוק עליו, כי אין לו מסגרת. כשבן-גוריון העלה את השאלה "מיהו יהודי", לא רצה בשום אופן לפנות לרבנים אלא רק לחכמי ישראל. זה דבר שאין לו מסגרת. ראשי הישיבות היום גרמו לשבירת המסגרת של הרבנות, אולי בלי כוונה, אבל זאת היא עובדה, עובדה מצערת.

הרב מונק דיבר על השפעה אישית. לפניו בישראל היו הרבנים סמל של אישיות, סמל של חיי צנע. מספרים: על אחד מהעשירים הגדולים בלונדון שלפני שביקר בארץ ישראל, אמר לו הרב אדלר הזקן, שביור שלים נמצא אחד מגדולי המוחות של עם ישראל, ר' יהושע ליב דיסקין, תבקר אצלו ותמסור לו דרישת שלום ממני. הלך העשיר לעיר העתיקה, בסימטה, במרתף. שם היתה ספה משני קרשים וספסל של עץ. נכנס והיה צריך להרכין את ראשו והוא היה גבוה ושמן. דיבר עם הרב ומסר לו דרישת שלום. כשנפרד ממנו אמר לו: מרשה אני לעצמי לשאול, הרב אדלר אמר לי שאדוני מהמוחות הכי גדולים בעם ישראל — בחדר. כזה? אמר לו ר' יהושע ליב: מה שאמר שאני מהכי גדולים, הגויים קצת, אבל עד כמה שאני יודע ללמוד, אילו הייתי חי יותר בלוקסוס לא הייתי יודע גם זה. זה היה סמל של חיי צנע.

מר משה ארני

אני חושב שצריך להזכיר כאן, מה עומד בסכנה: רבבות של אנשים הגרים במדינת ישראל אין להם קשר עם תורה כלל, ולא משום שהם זוקא מדעת ומרצון ומתוך החלטה אינם רוצים בקשר כזה. עובדה היא, שאינם מוצאים את הדרך אל הרב ושואין הרב מוצא את הדרך אליהם. ושאלה היא, אם בקלות יכולים כאן לומר, בלי הסתמכות על אורים ותומים ובלי פסק הלכה, שאין מה לעשות. במצב כזה מי יכול להעז לומר: אין מה לעשות, ועם ישראל יוושע מאליו!

בין כל הדברים שהושמעו כאן היתה רק הצעה אחת מגובשת לפרטיה, כלומר הצעה שקבעה מה יש לעשות ומי צריך לעשות, וזאת הצעתו של הרב מונק. אמנם אין אני מסכים לדברי הרב מונק ביחס לתפקידי הרב; אני חושב, שדוקא היום אפשר בהחלט לצמצם את תפקידי הרב ואין כל רע בכך, שחלק ממה שפעם רב בישראל היה צריך לעסוק בו יהא היום בתפקידו של מוסד, ושלא כל רב יהא בקי בארגון הכשרות והעירובין. מדוע לא לשנות את ארגון הדברים ולחלק את התפקידים? אבל לא זה העיקר. היתה כאן בדברי הרב מונק הצעה מגובשת להשלמת הלימוד בשיבה, וגם נאמר באופן די מפורש, כיצד צריך לעשות זאת, חושב אני, שצריך להעמיד את הדבר לבירור גלוי דרך העתונות, כל מי שיש לו מה לדבר ועט לכתוב — חייב להשתתף בבירור זה.

תחילה יש לברר: למי אחראי רב בישראל? אם הוא אחראי רק למי שבא אליו לשאול או למי שמחפש רב, אז באמת אפשר לומר: אלה יוושעו מעצמם או על ידי ארגון קהילות, או על ידי שפור ארגוני של דרכי בחירת הרב, ושני הדברים בעיני חשובים כשלעצמם, אך טפלים לחלוטין ביחס אל העיקר. היהודים הרוצים לחיות על פי "שולחן ערוך" מוצאים גם היום את הכתובת או את מספר הטלפון כדי לשאול שאלת חכם. אבל אם אנחנו חושבים, שיש לדבר על דמותו של רב למען כלל ישראל, כלומר, מה לתקן ברבנות, כדי שיותר ויותר אנשים יבואו לשמוע ויבואו להקשיב ולחתענין, אם זאת השאלה, אז צריך להעמיד את שאלת דמות הרב בכל חומרתה ובכל חריפותה, מפני שהמרחק בין הציבור לבין הרב הולך וגדל מיום ליום.

זה מה שאני רוצה לומר ולשאול: על מי מדובר כאן? האם מדובר ברב ל"אנשי שלומנו" ההולכים לחפש אותו או שמא מדובר ברב ליהודים כמות שהם, ליהודים שאינם מחפשים רב? ! כשנבוא לדון בפירוט במה שצריך לעשות, נצטרך לתת את דעתנו על כל מיני דברים, גם על לשוני בצרכים שבין מקום למקום. אבל קודם כל צריכים לשאול, אם אנחנו בכלל עוד מעוניינים ב"יהודים שאינם מחפשים רב" או לא.

לאחרונה ראינו בישראל פעמיים שמי שמוכן להעז לצאת לתיקון דברים למרות ההתנגדות "מימין" רואה ברכה בעמלו, ואט לאט אף זוכה להכרה מצד אלה שהתנגדו לו בראשונה. רומז אני לשיבות התיכוניות מצד אחד ולכמה דברים בתחום חינוך הבנות מצד שני. מי שסבור שיש צורך ברב בעל דמות ובעל הכשרה שונות מאלה שהשיבות משות לתלמידיהן, חייב לתבוע את השנוי. והחוג התובע את השינוי יעמול כדי להגדירו בדייקנות וכדי לבצעו בדחילו וברחימו, אך בהחלטיות ובהעזה.

הרב נתן אורטנר

בעיקר אני רוצה להתייחס לתפקידיו של רב מקומי, לא בערים הגדולות אלא באותם המקומות שהציבור, ובייחוד הנוער, אינו יודע בשביל מה צריכים רב בכלל. מספרים שר' מאיר שפירא אמר, שהוא לא רוצה לגדל רבנים, את אלה מגדלים בכל הישיבות, הוא רוצה לגדל בעלי בתים שידעו צרכים רב. פעם היה הציבור בבחינת תם, הוא שאל מה זאת והרב ענה. היום הציבור הוא בבחינת שאינו יודע לשאול, אז הרב צריך ללכת אל הציבור — "ואת פתח לו". עליו להגיד לו מה צריכים לשאול ולהראות לו מה רחב השטח שבו יש לרב תשובה על פי התורה. תפקידו של הרב המקומי הוא בעיקר בקרב הנוער, שאפילו התלמידים הדתיים שבו ספק רב אם יישארו אצלנו. רב צריך לקרב את הנוער, להסביר, להדריך. רב צריך לדעת לארגן חוגים להסברה דתית. הרב חייב להתייחס גם למה שקורה במישור הפוליטי. ערב מלחמת ששת הימים הכריזו על צום ותפילות. לפני כמה חדשים, כאשר התחילה ההסלמה הסובייטית, היינו במצב הרבה יותר חמור מבחינה פיסית. מדוע לא יסבירו הרבנים את מהלך העניינים לאור האמונה?

אינני חושב שעיצוב של דמות חדשה של רב בלבד יפתור את הבעיות. גם אותם הרבנים המייצגים דמות חדשה כזאת מתקשים מאד לחדור לחוגים הרחוקים מיהדות. רב אחד סיפר בבטאוונו כמה אבני נגף נערמו על דרכו עד שהצליח לקבל הסכמה שיופיע בבית ספר כללי לפני התלמידים.

אשר להשתלמות לקראת הרבנות, לא הלימוד עיקר אלא השימוש אצל רב בפועל. ברור שעל הרב להיות למדן, וכאשר יבוא לפניו בני נוער, לא יחמיר לפי שיעור של ה"חזון איש", הוא ידאג שקודם יקפידו על איסור דאורייתא ואחר כך מדרבנן, אבל עליו לדעת להבחין בין דאורייתא ודרבנן ולא רק לפי איזה ספר של ליקוטי דינים. מאידך ברור, שבחור ישיבה אינו יודע מאומה על תורת דרווין, ואם הוא רוצה לצאת לחיים, עליו לדעת את היסודות הבסיסיים, איך להשיב על שאלות עיוניות.

מר משה בראשר

נכון שמעולם היו הרבנים תלויים בפרנסתם בקהילה, כך היה גם אצל הספרדים. אבל המחאה והביקורת הציבורית ומשפיעה. במקום שידועים שתבוא ביקורת, נוהרים יותר. השתיקה הממושכת של הציבור נתנה מקום לחשוב אחרת. אבל התלות תהיה תמיד, ואם לא תלות במפלגה, הרי תהיה תלות בציבור, וספק בעיני מה עדיף. על כל פנים צריך

אתר דעת - מכללת הרצוג

לדעת שאין חילול השם אם מבקרים מנהיג ציבור. טועים אלה האומרים שזה חילול השם לבקר מנהיג מפלגה דתית. אני חושב שצריך להפוך את הביקורת למוסד, ובמקום שיש בטאון, הוא צריך לגלות אומץ לב ולבקר.

על הרב לחפש שפה שתגיע אל לבו של הנוער. אמרו לי הורים באש-קלון: אנו שולחים את הילדים לשיבות תיכוניות, והם יוצאים לנו ילדים מתפקרים. כן, אני יכול להביא דוגמאות. צריך להפסיק את ההלל על הישיבות התיכוניות. יש ישיבות תיכוניות הראויות להלל. הבעיה היא שהר"מים והתלמידים משדרים על גלים שונים. אין ירידה אל בעיותיו של הנוער. יכולים להעסיק אותם בשיחות על השטן או לדבר אתם נגד ההתגייסות לצה"ל, אבל הרב צריך לחוש את הבעיות של הנוער, וזה לדעתי המפתח והמוקד שמסביבו צריך לקבוע את דמותו של הרב. רב הרוצה להיות מנהיג רוחני חייב לחוש את הבעיות המעסיקות את הצעירים. בישיבה התיכונית שאני למדתי היו בזמני ר"מים שנתנו את דעתם על בעיותיהם של הצעירים וחיו אותם, והיום האידיאל הוא בחורים ההולכים במעיל ארוך. התוצאה כמובן היא ניגוד וחוסר נכונות לקבל כל השפעה. זה אמור לגבי ראש הישיבה. וזה אמור לגבי הרב.

ידידיה כהן

... דובר כאן קודם על תלותו הכלכלית של הרב, ועל הצורך למנעה. אף אני מסכים לכך, אך דומני כי "תלותו" של הרב בגורמים חיצוניים עמוקה וכללית היא הרבה יותר. לא רק בנותני לחמו ומפרסמי חיבוריו הרב תלוי; מטבעו קשור הרב בעבודות כעובי קורת בית החד ברבנים אחרים, בישיבות ובראשיהן, ובצבורים מסוימים. לא פעם היינו עדים להיסוסים בפסיקה (הגיונית ומוכרתת לכאורה) או להימנעות מתשובה (והיא קטסטרופלית לא פעם!) על שום תלות אשר כזאת, וחשוב שנדע שכן הוא, וכי ייאמרו הדברים פעם בגלוי. הפסוק שזכה להיזכר כאן פעמים אחדות — "לא תגורו מפני איש, כי המשפט לאלוקים הוא" — מחייב את הרב להביע דעתו ועמדתו באופן בלתי-תלוי לחלוטין, ואפילו ללא התחשבות בישיבה בה למד או ברבו או בצבור שלם — אם אכן משוכנע הוא כי יש לפסוק כך.

(המעין, טבת תשל"א)